

OCHRONA MAŁOLETNIEGO I DZIECKA W SYSTEMIE PRAWNYM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

CHILD PROTECTION IN THE LEGAL SYSTEM OF THE CATHOLIC CHURCH

Ks. dr Daniel Klimkiewicz

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Polska
e-mail: daniel.klimkiewicz@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-4689-5984>

Dr Karolina Mazur

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Polska
e-mail: karolina.mazur@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8551-9239>

Abstrakt

Celem artykułu jest omówienie kościelnych reform legislacyjnych, które dotyczą małoletnich. Zarys praw należnych dzieciom rozpoczyna się od starożytności, w ramach którego przedstawiono sytuację chrześcijan w społeczeństwie grecko-rzymskim basenu Morza Śródziemnego, w którym obowiązywało prawo rzymskie nie do końca przestrzegane. W artykule odniesiono się do średniowiecza, aby zbadać, czy ustawodawstwo zawierało przepisy prawne dotyczące ochrony małoletnich. Po krótkim historycznym nawiązaniu, Autorzy przedstawili proces ewolucji kościelnego systemu prawnego względem małoletnich, dzieląc go na trzy etapy. Obecny system prawny Kościoła katolickiego wchodzi w czwarty okres ewolucji, dlatego Państwo i Kościół powinni wykorzystywać narzędzia prawne, aby chronić małoletnich i dzieci.

Słowa kluczowe: dziecko w starożytności i średniowieczu, wychowanie katolickie, kościelne prawo rodzinne, nadużycia seksualne, małoletnie ofiary

Abstract

The purpose of this article is to discuss ecclesiastical legislative reforms that affect minors. An outline of the rights due to children begins with antiquity,

addressing the situation of Christians in the Greco-Roman society of the Mediterranean basin, where Roman law was in force but not fully respected. The article refers to the Middle Ages to examine whether legislation contained legal provisions for the protection of minors. After a brief historical reference, the Authors presented the process of evolution of the Church's legal system towards minors, dividing it into three stages. The current legal system of the Catholic Church is entering the fourth period of evolution, and therefore the State and the Church should use legal tools to protect minors and children.

Keywords: the child in antiquity and the Middle Ages, Catholic education, ecclesiastical family law, sexual abuse, underage victims

W Watykanie, w dniach 21-24 lutego 2019 r., odbyło się sympozjum naukowe na temat ochrony małoletnich w Kościele¹. We wszystkich przemówieniach można było zauważyć, że Kościół katolicki podejmuje walkę z nadużyciami seksualnymi wobec małoletnich i dzieci, prowadząc odpowiednie działania legislacyjne. Zaangażowanie to znajduje odzwierciedlenie w niektórych reformach prawnych, które zostały wprowadzone w następstwie tego wydarzenia. Obecnie żyjemy w czasach charakteryzujących się szybkimi i gwałtownymi zmianami, które dotyczą każdego człowieka, w tym najmłodszych. Najlepszym podejściem do omówienia praw małoletnich i dzieci jest zrozumienie niektórych reform legislacyjnych, które zostały wprowadzone na forum kościelnym.

---

¹ W przemówieniu kończącym to spotkanie papież Franciszek podkreślił, że celem Kościoła jest wysłuchanie, czuwanie, ochrona i opieka nad dziećmi krzywdzonymi, wykorzystywanymi i zapomnianymi, gdziekolwiek się znajdują. Dodał, że: „Nadszedł więc czas, aby wspólnie pracować nad wykorzeniem tego zła z naszego człowieczeństwa, podejmując wszelkie konieczne środki, które już obowiązują na poziomie międzynarodowym i kościelnym. [...] dać Kościołowi jednolite wytyczne, unikając dwóch skrajności: «justycjalizmu», wywołanego poczuciem winy za błędy popełnione w przeszłości i presją mediów, oraz defensywy, która nie pozwala stawić czoła przyczynom i skutkom tych poważnych zbrodni”. Francis, *Meeting on “The Protection of Minors in the Church” – The Holy Father Francis’ concluding address at the Meeting on “The Protection of Minors in the Church”* (24.02.2019), <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2019/02/24/190224c.html> [dostęp: 27.04.2022].

1. Zarys praw dziecka w starożytności i średniowieczu

Antyk był zasadniczo kulturą oralną, a nie piśmienną, z kolei dzieciństwo nie należało do standardowych tematów starożytności, dlatego poruszane było fragmentarycznie [Aasgaard 2006, 24-25]. W religiach przedchrześcijańskich dominowała koncepcja instrumentalizacji i degradacji podmiotowości dziecka [Maciejewski i Sak 2019, 193-94], która dopuszczała możliwość złożenia dziecka w ofierze [Wilk 2011, 5-15]. Wzmianki na temat tego proceduru można odnaleźć w Piśmie Świętym Starego Testamentu (Kpł 18,21; Kpł 20,2-5; Pwt 12,31; Pwt 18,10-11; Jr 7,31; Jr19, 4-5)².

Większość badań na temat warunków życia wczesnych chrześcijan koncentrowała się wokół starożytnego Rzymu [Aasgaard 2006, 26-28], w którym ważne było odpowiednie pochodzenie [Osiek i Bach 1997, 91-92]. Dzieci wywodzące się z małżeństwa otrzymywały status *civitatis* w momencie ich poczęcia, natomiast pochodzące z nielegalnego związku – z chwilą urodzenia [Niczyporuk 2009, 47-48]. Niewolnictwo było dziedziczne, stąd dzieci były uznawane za własność właściciela matki [tamże, 55].

Dzieci były postrzegane jako niepełne istoty ludzkie, przyszli dorośli [Osiek i Bach 1997, 64], znajdowały się na najniższej pozycji w hierarchii społecznej, a ich wartość była zależna od wieku i płci (Kpł 27,3-7) [Pankiewicz 1992, 81-82]. Formacja dziecka nie była nastawiona na rozwijanie jego zainteresowań czy zdolności, ale na przygotowanie go do pełnienia obowiązków przeznaczonych dla dorosłych [Aasgaard 2006, 31]. W starożytnym Rzymie powszechne były także związki heteroseksualne i homoseksualne mężczyzn z dziećmi [Osiek i Bach 1997, 69]. *Patria potestas* pozwalała ojcu decydować o losie swoich niewolników i dzieci [Arjava 1998, 153], w tym o ich sprzedaży [Harris 1986, 81]. Klasyczne prawo rzymskie stanowiło, że sprzedaż dziecka nie prowadziła do zmiany jego statusu *civitatis*. W praktyce wymagano, aby udowodniło swoje pochodzenie [Vuolanto 2003, 169], gdyż w przeciwnym wypadku uzyskiwało status niewolnika [Monnickendam 2019, 6].

---

² Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. Opracował Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Benedyktów tyńskich. Wyd. 3. Pallottinum, Poznań–Warszawa 1980.

Dostrzegając nadużycia wobec dzieci, cesarz Konstantyn postanowił objąć je prawną ochroną przed niewolą lub sprzedażą, stanowiąc, że jeśli ktokolwiek miał wiedzę na temat obywatela Rzymu, który traktowany był jak niewolnik, był obowiązany podjąć odpowiednie starania mające na celu jego uwolnienie i przywrócenie mu należnego statusu [tamże]. W późniejszym czasie cesarz wprowadził zakaz zabijania i zniewalania dzieci, a jeśli rodzice znajdowali się w trudnym położeniu ekonomicznym, to mieli zapewnione odpowiednie wsparcie finansowe [tamże]. Zmiany wprowadzone przez Konstantyna koncentrowały się na autorytecie ojca jako *pater familias*, który odpowiedzialny był za wychowywanie swoich dzieci, a jeśli tego nie robił, tracił swoją *patria potestas* [tamże, 7].

Wcześni chrześcijanie pochodzili z ubogich i najniższych warstw społecznych, poświęcali dużo uwagi w określeniu relacji zachodzącej między rodzicami a dziećmi [Osiek i Bach 1997, 97]. W tym okresie chrześcijaństwo kładło duży nacisk na ascezę i wstrzemięźliwość seksualną (Dz 15,20; 1 Kor 5,1; 1 Kor 6,13.18; 1 Kor 10,8; 2 Kor 12,21; Ga 5,19; Ef 5,3; Kol 3,5; 1 Tes 4,3), podkreślało odpowiedzialność rodziców za zaspokojenie podstawowych potrzeb dzieci (2 Kor 12,14), ich prawidłową formację i wychowanie (Ef 6,4; Syr 7,22-25). Od dzieci zaś oczekiwano, że będą bronić wspólnoty chrześcijańskiej, wiary i honoru rodziny; będą kontynuować tradycje rodzinne, respektować autorytet rodziców (Pwt 5,16; Kpł 19,3; Ef 6,1-3), będąc im posłuszne (Kol 3,20), troszcząc się o nich, zwłaszcza na starość, i zapewniając godny pochówek [Aasgaard 2006, 33, 36; Pankiewicz 1992, 71].

Zmiana sposobu postrzegania dzieci nastąpiła w czasie przekształcenia cesarstwa w republikę rzymską, co doprowadziło do większej stabilności politycznej i ekonomicznej; ogólnej poprawy jakości życia, w tym podniesienia wartości życia rodzinnego i polepszenia sytuacji dzieci [Jundziłł 1992, 7; Rawson 2003, 9-10]. Dzięki ekspansji chrześcijaństwa, na nowo spojrzano na dzieci, które tak jak każdy człowiek, zostały stworzone na obraz i podobieństwo Boga [Kunka 2014, 74]. Miało to oddźwięk pozytywny (uważano je za w pełni ludzkie), jak i negatywny (były dotknięte grzechem) [tamże, 68-71]. Stąd też życie każdego człowieka (także i dziecka) jest święte, stanowi miejsce stwórczego działania Boga, dlatego było zakazane dzieciobójstwo (Kpł 18,21; Pwt 18,10), a za jego popełnienie groziła kara śmierci (Kpł 20,2).

W średniowieczu trudno wskazać konkretne ustawodawstwo, które w sposób szczególnie koncentrowałoby się na dzieciach i małoletnich oraz ich prawnej ochronie. Temat im poświęcony pojawiał się niejako ubocznie, przy omawianiu innych spraw [Goldberg 2000, 10-53]. Na przykład jeden z tytułów IV księgi Dekretalów Grzegorza IX³, dotyczący kościelnego prawa małżeńskiego, podejmował problemy, jakie stwarzają małżeństwa dzieci. Podobnie w V księdze, która zawierała kościelne prawo karne, jeden krótki tytuł poświęcony był deliktom dzieci [Helmholz 2007, 41]. Także w *Corpus Iuris Canonici*⁴, jak i w *Corpus Iuris Civilis*⁵ nie było osobnej księgi poświęconej dzieciom [tamże].

Mimo że prawo kanoniczne nie stworzyło specjalnego zbioru przepisów poświęconych małoletnim i dzieciom, nie oznacza to, że ta grupa wiernych została pominięta. W ramach średniowiecznego *ius commune* małoletni posiadali status odpowiedni do ich pozycji w świecie, dzięki czemu mogli liczyć na specjalne traktowanie w pewnych okolicznościach. Na przykład dzieci otrzymały prawo do powołania się na *restitutio in integrum* na forum kościelnym, które było stosowane w prawie rzymskim [tamże]. Średniowieczne prawo kanoniczne powoływało się również na szczególnie rodzaj jurysdykcji kościelnej opartej na odpowiedzialności Kościoła wobec osób, które nie były w stanie same się odpowiednio zabezpieczyć, zwane *miserabiles personae* [Shaffern 2009, 130-33]. Gdy nie było możliwości zastosowania innych rozwiązań prawnych, sądy kościelne rościły sobie prawo do wkroczenia w sprawy świeckie, aby chronić dzieci [Gilissen 1979, 548-51].

2. Ochrona małoletniego i dziecka w okresie przedsoborowym

Po tym krótkim, ale ważnym, historycznym nawiązaniu do starożytności i średniowiecza, należy odnieść się do trzech okresów, dzięki którym można przeanalizować, kościelny system prawny odnoszący się do dzieci

³ B. Bottoni, *Decretales, Gregorij noni Pötificis maximi Decretales epistole ab innumeris pene mendis /cum textus/ tum glossarum repurgate: quarum casibus super addita sumt breuissima Bernardi glossatoris notabilia numc primum in lucem edita*, Parisiis Apud Jolandâ bonhôme sub signo Unicornis 1867.

⁴ B. Schilling, *Das Corpus Iuris Canonici in Seinen Wichtigsten und Anwendbarsten Theilen – Primary Source Edition*, Creative Media Partners LLC, California 2013.

⁵ Ch. Radding, A. Ciaralli, *The Corpus Iuris Civilis in the Middle Ages. Manuscripts and Transmission from the Sixth Century to the Juristic Revival*, Brill, Leiden 2007.

i małoletnich. Pierwszy okres rozpoczyna się pod koniec XIX w. z chwilą wydania przez Leona XIII encykliki *Arcanum Divinae Sapientiae*⁶, obejmuje promulgowanie Kodeksu Pio-benedyktynskiego z 1917 r.⁷, a kończy się z momentem uchwalenia przez Piusa XI encykliki *Divini Illius Magistri*⁸.

Leon XIII opisał rodzinę chrześcijańską, w której żona nie jest podporządkowana swojemu mężowi, ale staje się jego towarzyszką (ADS 11). Co się tyczy dzieci, winny one słuchać się rodziców i być im podległe, a także szanować ich z obowiązku sumienia; z drugiej strony wszystkie usiłowania i troski rodziców mają być skierowane do tego, aby dzieci otoczyć opieką i dobrze, szczególnie w cnotach wychować (ADS 12). Papież zachęcał wiernych do zwrócenia uwagi na temat skutku, jaki może przynieść brak stabilności w związku małżeńskim, który może mieć negatywny wpływ na dzieci (ADS 26), zwłaszcza destrukcyjny wpływ rozvodu rodziców na proces wychowawczy (ADS 29). Biorąc pod uwagę uwarunkowania i czas, kiedy encyklika została przygotowana, postanowienia zawarte w tym dokumencie stanowiły ważną „podwalinę” pod przyszłe kościelne regulacje prawne. Niektóre elementy tej relacji rodzic-dziecko zostały uwzględnione w nauczaniu Soboru Watykańskiego II i w procesie kodyfikacji prawa kanonicznego [Zuanazzi 2012, 97].

Wydany po latach oczekiwania KPK/17 przedstawia środki prawne o charakterze ochronnym odnoszące się do małoletnich i dzieci, które można było znaleźć w innych systemach prawnych [Riondino 2020, 1023].

⁶ Leo PP. XIII, Sanctissimi Domini nostri Leonis Divina providentia Papae XIII *Arcanum Divinae Sapientiae* Epistola Encyclica ad patriarchas, primates, archiepiscopos et episcopos universos catholici orbis gratiam et communionem cum Apostolica Sede habentes venerabilibus fratribus patriarchis primatibus archiepiscopis et episcopis universis catholici orbis gratiam et communionem cum apostolica sede habentibus (10.02.1880), ASS 2 (1880), s. 26-56 [dalej: ADS].

⁷ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej: KPK/17].

⁸ Pius PP. XI, Litterae Encyclicae *Divini Illius Magistri* ad venerabiles fratres, patriarchas, primates, archiepiscopos, episcopos, aliosque locorum ordinarios, pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes itemque ad christifideles catholici orbis universos: de christiana iuventutis educatione. Venerabiles fratres, dilecti filii salutem et apostolicam benedictionem (31.12.1912), AAS 22 (1930) s. 49-86; tekst polski: Pius XI, *Encyklika papieża Piusa XI Divini illius Magistri. O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży*, Te Deum, Warszawa 1997 [dalej: DIM].

Prawodawca kościelny prawnie określił małoletniego jako osobę fizyczną, która nie ukończyła 21 lat (kan. 88 § 1). Wśród nich wyróżnił dzieci; byli to małoletni, którzy nie ukończyli 7 lat i uważani byli za niezdolnych do kierowania swoim postępowaniem. Po ukończeniu tego wieku domniemywało się, że małoletni potrafi używać rozumu (kan. 88 § 3), czyli miał już pewne zdolności, ale nadal wymagał prawnej ochrony. Prawodawca kodeksowy stanowił, że mężczyzna osiągał dojrzałość płciową po ukończeniu 14 lat, a kobieta po ukończeniu 12 lat (kan. 88 § 2). Wierny, który osiągnął pełnoletniość miał pełne prawo do korzystania ze swoich praw, natomiast małoletni był zależny od swoich rodziców lub opiekunów prawnych (kan. 89).

Wiele postanowień KPK/17 dotyczyło ochrony małoletnich w sferze wychowawczej. Na rodzicach spoczywał najpoważniejszy obowiązek dbania o wychowanie potomstwa zarówno religijnego i moralnego, jak i fizycznego i społecznego (kan. 1113). Ten kanon należało interpretować w powiązaniu z kan. 1372 § 2, który stanowił o szczególnym obowiązku rodziców do wychowania swoich dzieci w sposób chrześcijański. Osłabienie wiary i praktyk religijnych w niektórych społeczeństwach miało wpływ na rodziny, stąd też brak Boga w życiu małżonków mógł prowadzić do kruchości ich relacji, a w konsekwencji, do separacji lub rozwodu. Mając na uwadze dobro dziecka, prawodawca postanowił, że podczas separacji, dzieci będą wychowywane przez małżonka niewinnego, zgodnie z nauką katolicką (kan. 1132).

Prawodawca w KPK/17 zawarł także krótkie wzmianki na temat ochrony dziecka w prawie procesowym. Najbardziej znaczący z nich jest kan. 1648 stanowiący, że małoletni i ci, którzy utracili zdolność do używania rozumu, mogli występować w sądzie w charakterze strony tylko reprezentowani przez swoich rodziców lub opiekunów. Jeżeli ich prawa i interesy stały w sprzeczności, to sędzia kościelny mianował kuratora (kan. 1648 § 2). W sprawach duchowych lub związanych z duchowymi małoletni, którzy osiągnęli używanie rozumu i ukończyli 14 lat, mogli samodzielnie występować w sądzie kościelnym i odpowiadać bez zezwolenia rodziców lub opiekunów (kan. 1648 § 3).

Na zakończenie tego pierwszego okresu należy pokrótce odnieść się także do encykliki *Divini Illius Magistri*. „Wychowanie nie jest rzeczą

pojedynczych ludzi, lecz z konieczności swojej należy do społeczności. Otóż takich społeczności koniecznych jest trzy” (DIM 10): rodzina (DIM 11), państwo (DIM 12) i Kościół (DIM 13). Szczególne zadanie spoczywa na państwie, które winno stać na straży praw rodziców do wychowania dzieci, a małoletnim zagwarantować prawo do chrześcijańskiego wychowania w rodzinie (DIM 46).

3. Ochrona małoletniego i dziecka w okresie Soboru Watykańskiego II

Drugi okres przeglądu norm prawnych, odnoszących się do małoletnich i dzieci, rozpoczyna się od opracowania drugiej wersji instrukcji *Crimen sollicitationis*⁹, która weszła w życie kilka miesięcy przed rozpoczęciem Soboru Watykańskiego II [Beal 2007, 199-236]. Instrukcja obowiązywała w latach 1962-2001 i określała sposób postępowania biskupów w przypadku oskarżenia duchownych Kościoła zachodniego i wschodniego o przestępstwo solicytacji (CS 1), *crimen pessimum* (CS 71-72) oraz zrównanym z nim prawnie czynem zabronionym na podłożu pedofilii i zoofilii (CS 73). Wprowadzenie przestępstw, których ofiarami mogą być *pre-adolescent impubes* świadczy, że takie czyny duchownych nie pozostawały bezkarne. Jeśli sprawca został uznany za winnego, to instrukcja nakazywała zastosowanie wobec niego odpowiedniej kary (CS 61-65), nie wyłączając możliwości *degradatio* do stanu świeckiego, zgodnie z kan. 2359 § 2 i kan. 1368 § 1 KPK/17. Wiele postanowień zawartych w instrukcji budziło wątpliwość. Przykładowo, prawodawca nakładał na osoby biorące udział w procesie karnym obowiązek zachowania całkowitej tajemnicy pod groźbą nałożenia automatycznej ekskomuniki (CS 11) i umożliwiając użycie takiej samej sankcji wobec oskarżonego i świadków (CS 13, 23). Analizując postanowienia zawarte w CS, można byłoby podnieść tezę, że instrukcja bardziej chroniła sprawców aniżeli pokrzywdzonych przestępstwem seksualnym.

Przechodząc do Soboru Watykańskiego II, dostrzec można wiele dokumentów poświęconych małoletnim i dzieciom [Riondino 2020, 1021],

⁹ Congregation of Holy Office, *Instruction Addressed to All Patriarchs, Archbishops, Bishops and Other Local Ordinaries Also of the Oriental Rite on the Manner of Proceeding in Causes of Solicitation. Instruction on the Manner of Proceeding in Causes Involving the Crime of Solicitation* (16.03.1962) [dalej: CS], <https://www.documentcloud.org/documents/243682-5-crimen-sollicitationis-1962.html> [dostęp: 01.12.2022].

a na szczególną uwagę zasługują dwa, deklaracja *Gravissimum educationis*¹⁰ i *Apostolicam actuositatem*¹¹. Ojcowie soborowi podkreślili nienaruszalne prawo wszystkich ludzi do wychowania. Szczególną troską należy objąć małych, aby wspomagać w rozwijaniu ich „wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych i intelektualnych, do zdobywania stopniowo coraz doskonalszego zmysłu odpowiedzialności w należyтым kształtowaniu własnego życia przez nieustanny wysiłek i w osiągnięciu prawdziwej wolności” (GE 1). Trzeba ich tak przygotowywać, aby „mogli włączać się czynnie w różne zespoły ludzkiej społeczności, aby ujawniali przez rozmowę z innymi swe zapatrywania i chętnie zabiegali o wspólne dobro” (GE 1). Szczególny obowiązek wychowawczy spoczywa na rodzicach, którzy „w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców” (GE 3), co odzwierciedlało dotychczasowe stanowisko Kościoła (DIM 26; kan. 1113 KPK/17) i zostało implementowane do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. (kan. 226 § 2, kan. 793 § 1)¹². Obowiązek wychowawczy potomstwa, ciążyący na rodzicach, potrzebuje pomocy państwa (GE 3, 6) i Kościoła (GE 3) [Góralski 1986, 34-35]. Odpowiada to prawu małoletniego do otrzymania wykształcenia, a tym samym do rozwoju wszystkich aspektów swojej osobowości, nie zaniedbując tych związanych z wartościami społecznymi i etycznymi (GE 1).

Deklaracja *Apostolicam actuositatem* koncentruje się na aktywnym wkładzie świeckich, w tym rodziców, w misję Kościoła i zapewnienie potomstwu odpowiedniego wychowania. Rodzina otrzymała od Boga posłannictwo, w tym adoptowanie opuszczonych dzieci (AA 11). Apostolstwo może być w pełni skuteczne jedynie pod warunkiem wielostronnego i pełnego

---

¹⁰ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Declaratio de educatione christiana *Gravissimum educationis* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 728-39; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2008, s. 488-509 [dalej: GE].

¹¹ Tenże, Decretum de apostolatu laicorum *Apostolicam actuositatem* (18.11.1965), AAS 58 (1966), s. 837-64; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 580-629 [dalej: AA].

¹² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

przygotowania (AA 28), stąd też winno się rozpocząć od początków wychowywania dzieci (AA 30). „Obowiązkiem rodziców jest przysposabiać w rodzinie swe dzieci od najmłodszych lat do coraz lepszego poznawania miłości Boga ku wszystkim ludziom i stopniowo uczyć je, zwłaszcza przykładem, troski o potrzeby bliźniego, tak materialne, jak i duchowe. Cała więc rodzina i wspólne jej życie stać się winny niejako praktyczną szkołą apostołstw” (AA 30).

W centrum zainteresowania św. Jana Pawła II znajdowała się ochrona małoletnich, stąd też należy pokrótce odnieść się do posynodalnej adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio*¹³. Papież zachęcał rodziny i instytucje publiczne do ochrony małoletnich, które potrzebują większej ochrony – są chore, cierpiące, upośledzone (FC 28), znajdując się w niedostatku lub zostały zepchnięte na margines społeczny. „Troszcząc się o każde dziecko [...], Kościół wypełnia swoje podstawowe posłannictwo; powołany jest bowiem do objawiania i przedstawiania na nowo w dziejach przykładu i przykazania Chrystusa Pana, który postawił dziecko w samym centrum Królestwa Bożego, mówiąc: «Dopuszczcie dzieci i nie przeszkadzajcie im przyjsć do Mnie; do takich bowiem należy królestwo niebieskie»” (FC 28). Jan Paweł II odwołał się do nauczania Soboru Watykańskiego II, przypominając, że to rodzice są głównymi nauczycielami swoich dzieci (FC 36) i ogłosił przygotowanie *Karty Praw Rodziny*¹⁴ (FC 46).

4. Ochrona małoletniego i dziecka w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.

Trzeci okres norm prawnych obejmuje promulgacja KPK/83, w którym znalazły się przepisy dotyczące małoletnich rozproszone niemal po całym kodeksie. Przez małoletniego rozumie się osobę fizyczną, która nie

¹³ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica *Familiaris consortio* de familiae christianae muneribus in mundo huius temporis (22.11.1981), AAS 74 (1982), s. 81-191; tekst polski: Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska Familiaris consortio. O zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, Drukarnia Watykańska „Polyglotta”, Watykan 1981 [dalej: FC].

¹⁴ *Carta dei Diritti della Famiglia presentata dalla Sante Sede a tutte le persone, istituzioni ed autorità interessate alla missione della famiglia nel mondo di oggi* (22.10.1983), „Communications” 15 (1983), nr 2, s. 140–52; tekst polski: *Karta Praw Rodziny*, Kuria Metropolitalna w Krakowie, Kraków 1984 [dalej: KPR].

ukończyła 18 lat (kan. 97 § 1). Wśród tych, których kodeks nazywa małoletnim, wyróżnia dzieci, do których zalicza małoletnich, którzy nie ukończyli 7 lat. „Po skończonym siódmym roku życia domniemywa się, że potrafi używać rozumu” (kan. 97 § 2). Małoletni podlega władzy rodziców lub opiekunów prawnych, z wyjątkiem tych spraw, w których małoletni na podstawie prawa Bożego lub kanonicznego są wyjęci spod ich władzy (kan. 98 § 2). W sprawach duchownych lub związanych z duchownymi małoletni, którzy osiągnęli używanie rozumu mogą dokonywać samodzielnie niektórych czynności bez uprzedniej zgody rodziców albo wobec ich sprzeciwu (kan. 1071 § 1, 6°), m.in. osobiście występować w sądzie kościelnym (kan. 1478 § 3) czy decydować o przyjęciu chrztu (kan. 111 § 2). Jeżeli ukończyli 17 lat mogą zostać przyjęci do nowicjatu (kan. 643 § 1, 1°).

Prawodawca kościelny odnosi się do instytucji adopcji (kan. 110), nie podając żadnej definicji tej instytucji wywodzącej się z prawa rzymskiego [Riondino 2020, 1026], jednak ustala pewne zasady jej stosowania. Przepis należy interpretować w połączeniu z kan. 22, co oznacza, że w tych sprawach system prawny Kościoła nie przewidział własnych norm i z tego powodu oddaje się w ręce ustawodawstwa świeckiego¹⁵.

Dziecko, zgodnie z kan. 226 § 2, ma prawo otrzymać odpowiednie wychowanie. „Rodzice oraz ci, którzy ich zastępują, mają obowiązek i zarazem prawo do wychowania potomstwa, zwłaszcza dobierania takich środków i instytucji, za pomocą których mogliby lepiej zadbać o katolickie wychowanie swoich dzieci” (kan. 793). Wychowanie katolickie powinno objąć pełną formację osoby ludzkiej, „dlatego dzieci i młodzież powinny być wychowywane tak, by mogły harmonijnie rozwijać swoje przymioty fizyczne, moralne oraz intelektualne, zdobywać coraz doskonalszy zmysł

---

¹⁵ Prawodawca polski, w ustawie z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Dz. U. z 1964 r., Nr 9, poz. 59 z późn. zm., uregulował instytucję przysposobienia (art. 114-127), która powoduje nawiązanie stosunku prawno-rodzinnego pomiędzy przysposabiającym a przysposobionym, podobnego jak między rodzicem a dzieckiem. Prawodawca wyróżnia trzy rodzaje przysposobienia: 1) pełne (art. 121) – wywołujące skutki między przysposabiającymi i ich krewnymi a przysposobionym i jego zstępnymi; 2) całkowite (art. 125¹) – opierające się na blankietowej zgodzie rodziców, którzy nie wiedzą, kto będzie przysposabiającym i jest nierozwiązywalne; 3) niepełne (art. 124) – wywołujące skutki tylko pomiędzy adoptującym i adoptowanym i jego zstępnymi.

odpowiedzialności i właściwego korzystania z wolności oraz przygotować się do czynnego udziału w życiu społecznym” (kan. 795) [Sitarz 2019, 95-96].

W zakresie prawa małżeńskiego, dziecko otrzymuje też odpowiednie prawa. Małoletni ma wolność decydowania o małżeństwie, gdy osiągnie wiek 16 lat, jeśli jest mężczyzną, i 14, jeśli jest kobietą (kan. 1083 § 1). Jednocześnie w kan. 1083 § 2 wprowadzono zastrzeżenie, że konferencja biskupów może ustalić wyższy wiek do godziwego zawarcia małżeństwa [Krzyżak 2016, 149]. Druga norma prawna dotyczy *bonum prolis* stanowiącego jeden z celów małżeństwa. Wprawdzie KPK/17 odnosił się do zrodzenia i wychowania potomstwa (kan. 1013 § 1), ale dopiero w KPK/83 *bonum coniugum* nabiera szczególnego znaczenia [Riondino 2006, 2067-2073]. Integracja między *bonum prolis* a *bonum coniugum* pozwala stwierdzić, że rodzice obowiązani są pielęgnować relację małżeńską, gdyż w przeciwnym wypadku może mieć negatywny wpływ na dobro dziecka [Sitarz 2019, 94]. W przypadku separacji małżonków, prawodawca kościelny używa terminu *bonum familiae* jako kryterium interpretacyjnego, który należy stosować jako zasadę przewodnią dla dobra członków rodziny, w tym dzieci (kan. 1152 § 1). Przywołując dobro rodziny, a w konsekwencji także dobro dzieci, prawodawca nakłania małżonka, który padł ofiarą zdrady, aby nie odmawiał stronie cudzołożnej przebaczenia i nie zrywał z nią życia małżeńskiego (kan. 1152 § 1). Nawet jeśli małżonkowie nie będą w stanie dojść do porozumienia i postanowią skierować sprawę do sądu, to sędzia kościelny, gdy dostrzeże nadzieję dobrego wyniku powinien zastosować środki duszpasterskie, by małżonkowie pogodzili się i zostali skłonieni do wznowienia pożycia małżeńskiego (kan. 1695). Prawodawca kościelny jest uwrażliwiony na rolę dziecka podczas podejmowania decyzji dotyczącej stwierdzenia nieważności małżeństwa. „Sędzia na początku sporu, a także w każdym innym momencie, ilekroć dostrzeże jakąkolwiek nadzieję dobrego wyniku, powinien zachęcić strony i dopomóc im, by działając w porozumieniu szukały słusznego rozwiązania sporu” (kan. 1446 § 2), m.in. w ustaleniu zasad wspólnej opieki i wychowania dzieci. W przypadku stwierdzenia nieważności małżeństwa, stronom należy przypomnieć „o zobowiązaniach moralnych lub także cywilnych, którymi ewentualnie strony są związane wzajemnie względem siebie i wobec potomstwa, jeżeli chodzi o zapewnienie utrzymania i wychowania” (kan. 1691 § 1) [tamże]. Wielość

kanonów dotyczących małoletnich i dzieci skłania do podniesienia tezy, że w KPK/83 winna znaleźć się odrębna sekcja poświęcona kościelnemu prawu rodzinnemu. Sprawy, które nie zostałyby uregulowane, winny być rozpatrywane przy odpowiednim zastosowaniu prawodawstwa świeckiego.

Przechodząc do prawa karnego, małoletni korzysta ze szczególnego *favor iuris* niezależnie od tego, czy jest sprawcą czy ofiarą przestępstwa. Małoletni, który jest podmiotem czynnym, nie ponosi odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo w wieku poniżej 16 lat (kan. 1323, 1°). Jeżeli ukończył ten wiek, ale nie osiągnął jeszcze pełnoletniości, małoletni nie jest wolny od kary, lecz kara przewidziana ustawą lub nakazem powinna być złagodzona lub zastąpiona pokutą (kan. 1324 § 1, 4°). Małoletniego nie wiążą też żadne kary *latae sententiae* (kan. 1314), jednak kara winna być wymierzona zgodnie z kan. 1324 § 1, 4° w zw. z kan. 1324 § 3.

Nadużycie seksualne wobec małoletniego poniżej 16 lat, dokonane przez duchownego, było uznawane za przestępstwo kościelne, za które groziła kara wydalenia ze stanu duchownego (kan. 2359 § 2 KPK/17; kan. 1395 § 1 KPK/83 w brzmieniu z dnia jego promulgacji). Przestępstwo ulegało przedawnieniu po upływie 5 lat licząc od dnia popełnienia przestępstwa lub dnia ustania w przypadku przestępstwa permanentnego lub habitualnego (kan. 1362 § 1, 2° KPK/83 w brzmieniu z dnia jego promulgacji) [Mazur 2021, 123-27]. Od promulgowania KPK/83 wydano przepisy powszechne i partykularne, które wprowadziły zmiany w kościelnym prawie karnym.

5. Ochrona małoletniego i dziecka w okresie kodeksowym

Czwarty okres ewolucji przepisów kościelnego systemu prawnego rozpoczyna KPR. Idea ochrony interesów małoletnich jest obecna w całej Karcie, ukazując szacunek Kościoła wobec najmłodszych, respektując ich prawa i uwzględniając rolę, jaką pełnią w rodzinie i w całym społeczeństwie. Rodzina ma prawo do otrzymania pomocy od społeczeństwa w zakresie wydania dzieci na świat i ich późniejszego wychowania (art. 3 lit. c KPR). Prawodawca skupia się na przedstawieniu praw, które przysługują małoletnim niezależnie od tego, czy urodziły się w małżeństwie, czy poza nim (art. 4 lit. d-f KPR), przyznając im m.in. prawo do ochrony, specjalnej opieki czy pełnego rozwoju ich osobowości. „Dzieci upośledzone posiadają prawo do tego, by w domu i w szkole mieć warunki sprzyjające ich

ludzkiemu rozwojowi” (art. 4 lit. g KPR). Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem moralnymi i religijnymi (art. 5 lit. a KPR), swobodnego wyboru szkół lub innych środków niezbędnych do ich kształcenia (art. 5 lit. b KPR) i wymagać, by środki społecznego przekazu wspierały podstawowe wartości rodziny (art. 5 lit. f KPR). Prawodawca odniósł się także do sfery ekonomicznej, stanowiąc, że rodzina ma prawo do minimalnego wynagrodzenia, które umożliwi wszystkim jej członkom, także i dzieciom, prowadzenie harmonijnego życia (art. 10 lit. a KPR).

Kolejna grupa dokumentów kościelnych z tego okresu koncentruje się na przestępstwie duchownego dotyczącego wykorzystania seksualnego małoletniego, który nie ukończył 18 lat. Taki czyn przestępczy jest zarezerwowany do osądzania przez Dykasterię Nauki Wiary, zgodnie z normami *de gravioribus delictis*, które zostały promulgowane przez Jana Pawła II w 2001 r.¹⁶ Przestępstwo ulegało przedawnieniu po upływie 10 lat, licząc od dnia, kiedy ofiara osiągnęła pełnoletniość.

Nowelizacja norm *de gravioribus delictis* miała miejsce za pontyfikatu papieża Benedykta XVI w 2010 r.¹⁷, która wprowadziła zmiany w przestępstwie naruszenia przez duchownego szóstego przykazania Dekalogu, zrównując z małoletnim osobę pełnoletnią posiadającą habitualne upośledzenie używania rozumu (art. 6 § 1, 1° SST/2010). Papież poszerzył kategorię przestępstw zarezerwowanych do osądzania przez Dykasterię Nauki Wiary o czyn zabroniony polegający na nabywaniu, przechowywaniu lub rozpowszechnianiu przez duchownego, w celach lubieżnych, w jakikolwiek sposób i przy użyciu jakiegokolwiek instrumentu, pornografii przedstawiającej małoletnich poniżej 14 lat (art. 6 § 1, 2° SST/2010). Te przestępstwa ulegały przedawnieniu po upływie 20 lat, licząc od dnia, kiedy ofiara osiągnęła

---

¹⁶ Ioannes Paulus PP. II, Litterae apostolicae motu proprio datae *Sacramentorum sanctitatis tutela* quibus normae de gravioribus delictis congregationi pro doctrina fidei reservatis promulgantur (30.04.2001), AAS 93 (2001), s. 737-39; tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich. Aspekt prawny, dokumenty i komentarze*, red. P. Studnicki, i M. Dalgiewicz, Apostolicum, Zabki 2020, s. 13-15 [dalej: SST/2001].

¹⁷ Congregatio pro Doctrina Fidei, Rescriptum ex Audientia: *Normae de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102 (2010), s. 419-34; tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 23-32 [dalej: SST/2010].

pełnoletniość (art. 7 SST/2010). Dykasteria ma prawo do uchylenia przedawnienia w indywidualnych przypadkach (art. 7 SST/2010).

Kolejne nowelizacja norm *de gravioribus delictis* nastąpiła za pontyfikatu Franciszka w 2019 r.¹⁸ Papież postanowił wprowadzić zmiany w przepięstwie nabywania, przechowywania lub rozpowszechniania pornografii, podnosząc wiek małoletniego z 14 do 18 lat (art. 6 § 1, 2° SST/2019). Przepisy regulujące termin przedawnienia tych przestępstw i możliwości jego uchylenia nie uległy zmianie. Ostatnia nowelizacja norm z 2021 r.¹⁹ nie dokonała zmian w przestępstwach, o których mowa powyżej (art. 6 § 1, 1°-2° SST/2021) i w zakresie przedawnienia tych czynów zabronionych (art. 8 § 2-3 SST/2021).

Aby chronić małoletnich przed nadużyciami seksualnymi, prawodawca kościelny wydał także przepisy powszechne dotyczące sposobu prowadzenia postępowań w tego rodzaju sprawach: okólnik²⁰, motu proprio *Come una madre amorevole*²¹ i *Vos estis lux mundi*²² (art. 2 § 1). Konferencja Episkopatu Polski wydała przepisy partykularne dotyczące sposobu prowadzenia dochodzenia wstępnego w sprawach nadużyć seksualnych²³. Trudność

---

¹⁸ Francesco, *Rescriptum ex audientia SS.MI: Rescritto del Santo Padre Francesco con cui si introducono alcune modifiche alle Normae de gravioribus delictis* (03.12.2019) [dalej: SST/2019], http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2019/documents/rc-seg-st-20191203_rescriptum_it.html [dostęp: 02.12.2022].

¹⁹ Francesco, *Rescriptum ex audientia SS.MI: Rescritto del Santo Padre Francesco con cui si introducono alcune modifiche alle Normae de gravioribus delictis* (11.10.2021) [dalej: SST/2021], https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20211011_norme-delittiriservati-cfaith_pl.html [dostęp: 02.12.2022].

²⁰ Congregazione per la Dottrina Della Fede, *Lettera circolare per aiutare le conferenze episcopali nel preparare linee Guida per il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici* (03.05.2011); tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 35-42 [dalej: Okólnik KNW].

²¹ Francesco, *Lettera apostolica in forma di «motu proprio» del sommo pontefice Francesco Come una madre amorevole* (04.06.2016), AAS 108 (2016), s. 715-17; tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 43-45.

²² Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Vos estis lux mundi* (07.05.2019), AAS 111 (2019), s. 823-32; tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 46-56 [dalej: VELM].

²³ Tekst przyjęty na mocy uchwały nr 13/366/2014 Konferencji Episkopatu Polski z dnia 8 października 2014 r., został dwukrotnie znowelizowany: na mocy uchwały nr 5/376/2017 Konferencji Episkopatu Polski z dnia 6 czerwca 2017 r., a także na mocy uchwały

w rozpatrywaniu tych spraw skłoniła Dykasterię Nauki Wiary do wydania *Vademecum* wersji 1.0 (2020)²⁴ i 2.0 (2022)²⁵, stanowiącego pomoc w prowadzeniu tego etapu postępowania. Prawodawca kościelny dość pobieżnie odniósł się do kanonicznego procesu karnego (sądowego i administracyjnego), nie wprowadzając w nim większych zmian. Nadal zastosowanie mają kan. 1717-1728 KPK/83, które regulują kanoniczny proces karny i odpowiednio stosuje się przepisy o procesach w ogólności i zwyczajnym procesie spornym (kan. 1728 § 1 KPK/83).

Dnia 23 maja 2021 r. Ojciec Święty wydał konstytucję apostolską *Pascite gregem Dei*, która znowelizowała księgę VI KPK/83²⁶. Reforma wprowadziła istotne zmiany w przepisie stanowiącym o przestępstwie naruszenia szóstego przykazania Dekalogu, zmieniając lokalizację i oznaczenie kanonu, poszerzając krąg sprawców i pokrzywdzonych, modyfikując przedmiot przestępstwa oraz termin jego przedawnienia (kan. 1398). Sprawcą może być nie tylko duchowny, ale też pozostali wierni, którzy w Kościele posiadają jakąś godność albo pełnią urząd lub funkcję (kan. 1398 § 2). Zmianie uległ także podmiot bierny tego przestępstwa. Ochroną prawną został objęty nie tylko małoletni, ale także osoba, która habitualnie nie ma zdolności pełnego używania rozumu lub której prawo przyznaje taką samą

---

nr 14/384/2019 Konferencji Episkopatu Polski z dnia 8 października 2019 r. Konferencja Episkopatu Polski, *Uchwała nr 14/384/2019 Konferencji Episkopatu Polski w sprawie nowelizacji Wytycznych dotyczących wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia* (08.10.2019), „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 31 (2019), s. 259-70 [dalej: Wytyczne KEP].

²⁴ Congregazione per la Dottrina della Fede, *Vademecum su alcuni punti di procedura nel trattamento dei casi di abuso sessuale di minori commessi da chierici* (16.07.2020), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20200716_vademecum-casi-abuso_it.html (dostęp: 02.12.2022); tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 59-100 [dalej: *Vademecum* 1.0].

²⁵ Congregazione per la Dottrina della Fede, *Vademecum su alcuni punti di procedura nel trattamento dei casi di abuso sessuale di minori commessi da chierici* (05.06.2022), https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/ddf/rc_ddf_doc_20220605_vademecum-casi-abuso-2.0_pl.html (dostęp: 02.12.2022) [dalej: *Vademecum* 2.0].

²⁶ Francesco, *Costituzione apostolica Pascite Gregem Dei* con cui viene riformato il libro VI del Codice di Diritto Canonico (23.05.2021), https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20210523_pascitegregem-dei.html (dostęp: 02.12.2022).

ochronę. Przedmiotem przestępstwa są czyny o charakterze seksualnym naruszające szóste przykazanie Dekalogu, w tym obcowanie płciowe i inne czynności seksualne (kan. 1398, 1°). Odpowiedzialności karnej podlega także sprawca, który uwodzi albo nakłania małoletniego do ukazywania się w sposób pornograficzny lub do uczestniczenia w rzeczywistych bądź symulowanych przedstawieniach pornograficznych (kan. 1398, 2°); nabywa, przechowuje, prezentuje lub rozpowszechnia materiały pornograficzne (kan. 1398, 3°). Czyn przestępczy z kan. 1398 § 2 przedawnia się po upływie 7 lat, a w przypadku przestępstwa, o którym w kan. 1398 § 1 – po 20 latach (kan. 1362 § 1, 2°) [Mazur 2022, 106-108]. Dykasteria Nauki Wiary nadal będzie osądzać tego rodzaju sprawy tylko względem sprawców, którzy są duchownymi, natomiast pozostałe sprawy będą procedowane z zachowaniem kan. 1717-1728 KPK przy odpowiednim stosowaniu przepisów o procesach w ogólności i zwyczajnym procesie spornym (kan. 1728 § 1 KPK) [Mazur 2022, 107].

Zmiany w kanonicznym prawie karnym materialnym i procesowym nie wyeliminowały wątpliwości w interpretowaniu niektórych przepisów, a ponadto dostarczyły wiele nowych pytań. Jednym z przykładów jest trudność w określeniu różnicy między osobą, która trwale jest niezdolna posługiwać się rozumem (art. 6, 1° SST/2021; Wstęp, Wytyczne KEP) a osobą bezbronną (art. 1 § 2 pkt b VELM; nr 2b Wytyczne KEP) i osobą, której prawo przyznaje taką samą ochronę (kan. 1398 § 1, 1°-2°). Wprawdzie *Vademecum* wersji 2.0 wspomina o tych dwóch pierwszych pojęciach (nr 5 *Vademecum* 2.0), to milczy na temat sformułowania kodeksowego. Mając na uwadze zasadę ścisłej interpretacji ustaw karnych (kan. 18), należałoby skorygować obecne dokumenty kościelne tak, aby wyeliminować wątpliwości dotyczące określenia kategorii osób, które podlegają ochronie prawnej jak małoletni. Zestawiając kanoniczne prawo karne z świeckim prawem karnym można dostrzec wiele niedociągnięć w zakresie uregulowania środków wczesnej ochrony przed popełnieniem czynu zabronionego o charakterze seksualnym, określeniem przedmiotu tego przestępstwa czy sposobu procedowania w tych sprawach (np. nieprzyznania pokrzywdzonemu statusu strony). Wielość regulacji prawnych poświęconych nadużyciom seksualnym wobec małoletnich wskazuje z jednej strony, że Kościół podejmuje walkę z tymi czynami zabronionymi, ale z drugiej, prowadzi

do wątpliwości, które regulacje prawne należy stosować – kodeksowe czy pozakodeksowe.

Zasadna jest dalsza nowelizacja KPK/83 poprzez stworzenie odrębnej sekcji poświęconej sposobom procedowania w sprawach karnych z wyodrębnieniem czynów seksualnych wobec małoletnich i osób prawnie z nimi zrównanych. Dzięki temu rozwiązywaniu prawnemu podmiot prowadzący dochodzenie wstępne czy postępowania karne (sądowe lub administracyjne) może ustalić pokrzywdzonego, czy czyn podejrzanego wypełnił znamiona przestępstwa seksualnego i jak należy przeprowadzić proces.

Podsumowanie

Kościół od początku podejmował działania mające na celu zapewnienie małoletnim i dzieciom odpowiedniej ochrony. W ostatnich dziesięcioleciach reformy prawa kościelnego stawały się częstsze, a ich celem było kierowanie się dobrem dziecka oraz penalizacja czynów, które narażają małoletniego na utratę zdrowia i prawidłowy rozwój. Wielość przepisów poświęconych małoletnim i dzieciom skłania ku refleksji nad koniecznością dokonania reformy KPK/83, zwłaszcza stworzenia odrębnej sekcji poświęconej kościelnemu prawu rodzinnemu, która mogłaby stanowić przeciwwagę dla prawodawstwa świeckiego. Kanoniczne prawo karne materialne i procesowe także zawiera wiele nieścisłości i wątpliwości interpretacyjnych, dlatego wymaga dalszych zmian. Nieletni i dzieci stanowią szczególną grupę wiernych, która domaga się objęcia ich kompleksową ochroną przed nadużyciami prawnymi ze strony rodziców, pozostałych wiernych czy Państwa.

Zmiany jakie nastąpiły w systemie prawnym Kościoła skierowane są na rzecz konceptualizacji dziecka jako podmiotu, któremu przysługują prawa osobiste. Cztery okresy ewolucji norm obejmowały przepisy, które obowiązywały, jak i te, które są obecnie stosowane. Obecnie wchodzimy w piąty okres, dlatego zarówno Kościół, jak i Państwo powinno tworzyć nowe i wykorzystywać dotychczasowe narzędzia prawne względem małoletnich i dzieci, aby wspierać ich prawidłowy rozwój, rozszerzyć dotychczasową ochronę prawną i zapewnić im odpowiedni poziom dobrobytu, co najmniej równy temu, jaki mają dorośli.

PIŚMIENICTWO

- Aasgaard, Reidar. 2006. „Children in Antiquity and Early Christianity: Research History and Central Issues.” *Familia* 33:23-46.
- Arjava, Antti. 1998. „Paternal Power in Late Antiquity.” *The Journal of Roman Studies* 88:147-65.
- Beal, John P. 2007. „The 1962 Instruction Crimen sollicitationis: Caught Red Handed or Handed a Red Herring?” *Studia canonica* 41:199-236.
- Gilissen, Jean. 1979. *Introduction historique au droit : esquisse d'une histoire universelle du droit, les sources du droit depuis le XIIIe siècle, éléments d'histoire du droit privé*. Brussels: Bruylant.
- Goldberg, Jessica. 2000. „The Legal Persona of the Child in Gratian's Decretum.” *Bulletin of Medieval Canon Law* 24:10-53.
- Góralski, Wojciech. 1986. „Nauczycielskie Zadanie Kościoła.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, red. Piotr Hemperek, Wojciech Góralski, Franciszek Przytuła, i in., 12-54. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Harris, William V. 1986. „The Roman Father's Power of Life and Death.” W *Studies in Roman Law in Memory of A. Arthur Schiller*, red. Roger Banall, i William V. Harris, 81-95. Leiden: E. J. Brill.
- Helmholz, Richard. H. 2007. „Children's Rights and the Canon Law: Law and Practice in Later Medieval England.” *The Jurist* 67:39-57.
- Jundziłł, Juliusz. 1992. „Specyfika wieku dziecięcego w oczach Rzymian okresu Cesarstwa a wychowanie w rodzinie.” *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Pedagogiczne* 18:7-19.
- Krzyżak, Lesław. 2006. „Przeszkody tytułami nieważności małżeństwa.” *Kortowski Przegląd Prawniczy* 4:149-53.
- Kunka, Sławomir. 2014. „Grzech pierworodny a obraz Boży w człowieku.” *Polonia Sacra* 18, nr 4:59-79.
- Maciejewski, Ryszard, i Jarosław Sak. 2019. „Ochrona wartości chrześcijańskich w opiece nad dzieckiem.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie XII*, nr 2:193-200. <https://doi.org/10.32084/tekapr.2019.12.2-14>
- Mazur, Karolina. 2021. „Dochodzenie wstępne w sprawie duchownych podejrzanych o popełnienie przestępstwa przeciw szóstemu przykazaniu dekalogu z nieletnim.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich XXXI*, nr 34:123-42. <https://doi.org/10.32077/skp.2021.34.1-8>
- Mazur, Karolina. 2022. „Prawo podejrzanego i oskarżonego do obrony w sprawach o wykorzystanie seksualne małoletniego lub osoby używającej rozumu

- w ograniczonym zakresie.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* XXXII, nr 35:105-25. <https://doi.org/10.32084/bskp.4422>
- Monnickendam, Yifat. 2019. „The Exposed Child: Transplanting Roman Law into Late Antique Jewish and Christian Legal Discourse.” *American Journal of Legal History* 59:1-30. <https://doi.org/10.1093/ajlh/njy030>
- Niczyporuk, Piotr. 2009. *Prywatnoprawna ochrona dziecka poczętego w prawie rzymskim*. Białystok: Temida 2.
- Osiek, Carolyn, i David L. Bach. 1997. *Families in the New Testament World. Households and House Churches*. Louisville: Westminster John Knox Press.
- Pankiewicz, Ryszard. 1992. „Rodzina i wychowanie w Palestynie rzymskiej w świetle tradycji biblijnej i późnojudaistycznej.” *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Pedagogiczne* 18:69-83.
- Rawson, Beryl. 2003. *Children and Childhood in Roman Italy*. New York: Oxford University Press.
- Riondino, Michele. 2009. „Bonum coniugum e giuridicità nel matrimonio canonico.” *Diritto di famiglia e delle persone* 38, nr 4:2048-2091.
- Riondino, Michele. 2020. „Protection of Children’s Rights in the International Community and in the Catholic Church: A Comparative Analysis.” *Revista Española de Derecho Canónico* 77:987-1046. <https://doi.org/10.36576/summa.133083>
- Shaffern, Robert W. 2009. *Law and Justice from Antiquity to Enlightenment*. Lanham–Boulder–New York–Toronto–Plymouth: Rowman & Littlefield Publishing Group.
- Sitarz, Mirosław. 2019. „Prawa dziecka w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Wybrane zagadnienia.” *Kościół i Prawo* 8, nr 1:85-99. <http://dx.doi.org/10.18290/kip.2019.8.1-6>
- Vuolanto, Ville. 2003. „Selling a Freeborn Child: Rhetoric and Social Realities in the Late Roman World.” *Ancient Society* 33:169-208.
- Wilk, Janusz. 2011. „Przeprowadzanie przez ogień – ofiara z dzieci w czasach Starego Testamentu.” *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 44, nr 1:5-15.
- Zuanazzi, Ilaria. 2012. *L’ordinatio ad educationem prolis del matrimonio canonico*. Torino: Giappichelli.